

ПРОФЕСОР С.Л. ФРАНKFУРТ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ В УРЯДАХ УНР

Стаття присвячена дослідженню діяльності С. Л. Франкфурта в державних органах управління Української Народної Республіки. На основі архівних даних, розкрито і проаналізовано значення дипломатичних місій, в яких учений брав участь. Висвітлено характер його діяльності як політика-дипломата. Боротьба Соломона Львовича Франкфурта за майбутнє тієї країни, в якій він жив і працював як науковець, заключалася в партійному змаганні. Адже буремні роки національно-визвольних змагань в Україні надихали патріотично налаштованих представників на можливі метаморфози в державі.

Ключові слова: С. Л. Франкфурт, учений, національно-демократична революція, дипломатична місія, торгово-економічна місія.

Велич ученого вимірюється передусім значним внеском у науку, новими результатами, що розвивають теорію, сприяють практичному вирішенню проблем людини і суспільства загалом. Проте постать Соломона Львовича Франкфурта має ще й інший вимір: державного діяча, дипломата періоду національно-демократичної революції 1917-1921 років в Україні.

Особливу увагу вченому-агробіологу С. Л. Франкфурту як одному з організаторів системних агрономічних та агрохімічних досліджень в Україні приділяє професор Вергунов В. А., наголошуючи на значущості даної постаті в процесі становлення та розвитку в Україні сільськогосподарської дослідної справи, як окремої галузі знань, а також складової культури і природознавства [1, с. 72]. Історик-аграрій присвятив постаті Соломона Франкфурта низку наукових статей, а також плодом його довготривалих історичних розвідок стала монографія, приурочена до 150-річчя від дня народження С. Л. Франкфурта [1]. Ця праця – єдине джерело історично реконструйованого матеріалу про життя та діяльність Соломона Львовича.

Документи, які підтверджують причетність Соломона Львовича Франкфурта до державного управління в урядах УНР містяться у фондах: «Міністерство народного господарства Української Народної Республіки» та «Міністерство продовольчих справ Української держави» Центрального державного архіву вищих органів влади в м. Київ. Його діяльність в якості дипломатичного представника від УНР розкриває фонд Українська торгівельно-економічна місія в Речі Посполитій Польській.

Соломон Львович Франкфурт (1866 – 1954 рр.) народився у м. Вільно (нині – Вільнюс, Литва). Закінчив Цюрихський університет зі ступенем доктора. Після закінчення університету приблизно з 1892 р. Соломон Львович працював старшим хіміком, помічником знаменитого вченого-агробіолога професора Швейцарської політехніки Ернста Шульца у хімічній лабораторії Швейцарського інституту для випробування будівельних матеріалів і вивчає «розповсюдження лецитину, тростинного цукру й органічних основ... у насінні різних видів» [2, с. 73]. Він став розробником відповідних піонерських

методик, передусім для проведення вегетаційних дослідів.

Найвище визнання в Російській імперії та за її межами як учений і організатор галузевої науки С. Л. Франкфурт здобув очолюючи мережу дослідних полів Всеросійського товариства цукрозаводчиків (з 1901 р. по 1918 р.). Вчений-агробіолог був розробником програми і схеми всіх польових дослідів Всеросійського товариства цукрозаводчиків із цукровим буряком, а з 1905 р. – з картоплею та зерновими колосовими.

Активною громадсько-політичною позицією відзначився професор Франкфурт під час національно-визвольних змагань першої половини ХХ ст. в Україні. Після повалення монархії в Росії 27 лютого 1917 р. у Києві розпочалося створення Ради об'єднаних громадських організацій, до якої перейшла влада. На початку березня зібрання євреїв висунуло до її складу своїх представників, серед яких був С. Л. Франкфурт. Під час засідання С. Франкфурт у своєму виступі зазначив: «У моїй особі тут вперше присутній єврей. Хоча я прийшов сюди не як єврей, а як агент міністерства землеробства і ні ким не уповноважений говорити від імені єврейства, але, користуючись нагодою, повинен засвідчити, що той народ, який був найбільш гнаний при старому устрої тепер понесе всі свої сили і кров для переможного закінчення війни, для перемоги свободи і справедливості і завоювання кращого життя для спільної нашої батьківщини» [2, с. 81]. Зважаючи на такі відверті слова, єврей за своїм походженням Соломон Львович вважав себе українцем і готовий був боротися за ту примарну незалежність України.

Боротьба Соломона Львовича Франкфурта за майбутнє тієї країни, в якій він жив і працював як науковець, заключалася в партійному змаганні. Адже буремні роки національно-визвольних змагань в Україні надихали патріотично налаштованих представників на можливі метаморфози в державі. У березні 1918 р. почали формувати новий кабінету міністрів Центральної Ради. В Положенні ради міністрів зазначені можливі особи-претенденти на очільництво міністерств, Соломон Франкфурт був представлений на посаду товариша (заступника) Міністра торгівлі та промисловості. Професор Франк-

фурт, будучи членом Партії народної свободи (кадетів), в травні 1918 р. був обраний до її головного комітету як представник від міста Києва [3].

1917 – 1921 роки є періодом становлення української державності. Територія України перебувала у «трикутнику смерті», вистояти самотійно вона не могла, усвідомлюючи всю складність ситуації керманічі шукали підтримки зовні. 9 лютого 1918 р. було підписано договір між УНР та державами Центральної Європи. Це був перший мирний договір у світовій війні, яка ще тривала. Четверний союз не лише визнав УНР самотійною державою, а й встановив з нею дипломатичні відносини і визначив західні кордони України.

Після Брест-Литовського договору уряд УНР звернувся до Німеччини з проханням надати їй військову допомогу. Останні охоче погодилися, вбачаючи в цьому неабияку вигоду для себе. Сировинні ресурси, продовольчі багатства здавна були для неї особливою принадою, і за обставин, які склалися, просто не могла цим не скористатися. Наслідком такої «допомоги» стала окупація українських земель. У Німеччину щоденно відправлялися вагони із зерном, худобою, салом, олією.

Гетьман Павло Скоропадський йде на зближення з Німеччиною та Австро-Угорщиною, вбачаючи у цих країнах реального союзника для українських інтересів. Лишній раз доказом цьому факту є підписання «економічного договору межі Українською державою з одною а Німеччиною і Австро-Угорщиною з другої сторони на господарський 1918/1919 рік» [4]. Соломон Франкфурт входив до складу української делегації для підписання торгово-економічного договору, угода була підписана 10 вересня 1918 року. Було створено 8 українсько-німецько-австрійських комісій, і С. Л. Франкфурт увійшов до двох із них – з експорту хліба та фуражу. Відповідно до умов договору Україна мала поставити «40 млн пудів хліба, 6 млн пудів рогатої худоби, 300 тис. овець, 2 млн одиниць домашньої птиці, 400 тис. пудів сала, 2,5 тис. вагонів яєць, 2,5 млн пудів цукру, до 20 млн літрів спирту» [2, с. 82]. Сучасні українські історики вважають, що «... ґрунтовні й, головне, результативні заходи, які було розроб-

лено урядом П. Скоропадського, свідчать про вірність обраного ним напрямку дій у справі торгівельно-промислового відродження України, коли приватна власність є основою і запорукою культури та цивілізації». [1, с. 217]. Положення цього договору так і не були виконані в повному обсязі через революцію у Німеччині 1918 р., але репутацію дипломата С. Франкфурт здобув.

Після повалення режиму Гетьманату та відновлення Української Народної Республіки Директорією, активізувалася дипломатична діяльність українського уряду. Розуміючи своє хитке внутрішньополітичне становище, Директорія намагалася встановити двосторонні міжнародні зв'язки з якомога більшими колом учасників зовнішньополітичного процесу, вбачаючи в цьому підтримку у боротьбі за українську державність. Не дивлячись на те, що де – юре Українську Народну Республіку не визнавали у світі, Директорії все ж вдалося створити мережу дипломатичних представництв за кордоном. Однією із найочікуваніших дипломатичних місій була торгово-економічна у Речі Посполитій Польській, де брав участь вчений-агробіолог, організатор дослідної справи в Україні – Соломон Львович Франкфурт.

Реальні можливості для постійного товарообміну між УНР і РПП виникли вже після підписання у Варшаві українсько-польської політичної конвенції. У травні 1920 р. розпочався третій етап польсько-українського розуміння – економічний. За дорученням С. Петлюри була створена українська торговельно-економічна місія на чолі з Іваном Феценко-Чопівським, яка мала підписати економічний договір з Польщею. Ця домовленість була гарантом зобов'язань УНР перед Польщею, яка обіцяла допомогти військовим шляхом Україні боротися із радянською владою.

Голова місії запросив до її роботи професора Соломона Франкфурта, він був призначений з 1 жовтня 1920 р. консультантом торгово-економічної місії до Польщі на посаду представника Української Народної Республіки в Економічній Раді України і Балтійських Держав, про що є відповідний наказ, підписаний С. Петлюрою [5].

Протягом червня-жовтня 1920 р. тривав організаційний період. Від посольської сто-

рони в роботі брала участь «Крайова Спілка Гандльова» – польський торговельний консорціум, спеціально створений для товарообміну з УНР. Як згадував І. Феценко-Чопівський, економічна конвенція базувалась на принципі «скорочення грошових операцій та збільшення товарного обміну, з метою: 1) постачання українського війська, 2) заспокоєння потреб українських урядових та кооперативних інституцій об'єктами польського експорту та транзиту». Польські товари мали обмінюватись на українські товари і сировину, або ж продаватись за посередництвом торговельних і кооперативних організацій, приватних підприємств; монопольна продукція – через урядовий апарат [1, с. 165].

Про всю складність переговорної процедури між польською та українською дипломатичними делегаціями говорять наступні слова очільника місії І. Феценка-Чопівського: «Уряд не був сформований і переговори мали характер затяжний. Поляки були активною стороною і мали бажання до скорого закінчення наших переговорів. Наша сторона, навпаки, затягувала переговори. Після нашого приїзду обставини перемінилися. Поляки з офензиви, перейшли в дефензиву і тепер вже ми мусимо настоювати, щоб чогонебудь добитися» [6].

Головним питанням перемовин стали «довготривалі концесії», які польська сторона вимагала вирішити до 25 червня 1920 р. Під час обговорення питання концесії рудникових копалень голова польської місії Страсбургер натякав на ті українські копальні, які не мають господаря, а також ті, які мають за господарів німців. Влучно зауважив І. Феценко-Чопівський: «...що хоча і є в стані війни з німцями Польща, але не Україна» [7, с. 3]. Тим більше, під час обговорення питання концесій в членів української делегації існувало переконання, що Україна не повинна рвати з німцями в політичному аспекті, оскільки німці мають багато українських грошей. Голова місії наполіг, щоб при розгляді всіх питань з польською стороною, особливо, якщо питання торкалося цукру і фосфатів, обов'язково брав участь С. Л. Франкфурт. Висловлюючись із цього приводу С. Франкфурт говорить: «З 22-ох цукроварень на території окупованій поляками цукор ними забраний. І я кажу, що цукру деяку

частину ми могли їм відпустити і якщо ми мали б з цукрової компанії напр. 10 міл. пуд. дати їм 20%, якщо мали б 20 міл. – то 30%. Що до цін то я гадаю, що вони з цим би багато не спорили» [8]. Іншого шляху, на думку дипломата, УНР не мала, оскільки «...не повинні забувати політичної сторони. України нема, території нема, нема війська! Це треба збудувати» [9].

При вирішенні питання по «...встановленню курсу гривні на польську валюту» на пропозицію голови місії С. Франкфурта дообрали до складу комісії для «...редагування цієї декларації...до приїзду Міністра фінансів УНР Х. Баранівського до Варшави» [10].

Архівні дані дають підстави вважати 12 липня 1920 р. датою останнього засідання української торгово-економічної місії. Тут активно обговорювалося питання рудникових копалень, які польська сторона бажала отримати в якості концесії. Соломон Франкфурт, якому головою місії було доручено вивчити це питання, запропонував наступні умови договору: «1. Ми даємо полякам один рудник. 2. Даємо після скінчення строку умови існуючої зараз. 3. При згоді хазяїна такого рудника. 4. На 10-літній строк» [11]. Таким чином, професор С. Франкфурт озвучив умови, за яких українська сторона готова підписати концесійні зобов'язання. Після протокольних домовленостей, було вирішено, що концесійний договір буде підписаний на 1 рік. Проте в жовтні 1920 р., з огляду на військово-політичну ситуацію, обидві сторони, за словами І. Феценка-Чопівського, «слабо вірили в можливість реалізації вищезгаданого договору» [12, с. 64].

Опинившись в критичній ситуації, Директорія намагалася дипломатичними кроками вивести державу із політичної ізоляції. Зробивши ставку на дипломатичні стосунки із Польщею, українська державність отримала важливу точку опори. Незважаючи на те, що Варшавська угода, яка була укладена між

УНР та Річчю Посполитою 21-24 квітня 1920 р. не досягла своєї мети, українська дипломатична місія домоглася офіційного визнання УНР з боку Польщі і представники торгово-економічної місії зробили всій внесок у розбудову дипломатичних зв'язків тоді ще сумнівної самостійності Української держави і Польщі.

Наступним успіхом С. Л. Франкфурта як дипломатичного представника української делегації була участь в Ризькій конференції Балтійських держав в серпні – вересні 1920 р., яка мала на меті унормувати економічні стосунки. Соломон Франкфурт був представником Української Народної Республіки в Економічній раді України і Балтійських держав [13]. На конференції, в якій брали участь Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Польща та Україна, було прийнято Політичну конвенцію, згідно з якою всі країни-учасниці де-юре визнавали одна одну. С. Л. Франкфурт очолив економічну секцію української делегації. За його участю було розроблено статтю Політичної конвенції між УНР і країнами Балтії про зняття спеціальних зборів на товари при здійсненні торгівельних операцій [1, с. 225]. В результаті цих переговорів Україна отримала вільний транзит через Польщу, але лише товарів з антантських та нейтральних держав.

Після участі в представництвах українських дипломатичних місій С. Л. Франкфурт, наприкінці 1920 р., емігрував спочатку до Польщі, а згодом до Німеччини.

Участь Соломона Львовича Франкфурта у державотворчих процесах як заступника Міністра земельних справ УНР, Міністра продовольства Української Держави гетьмана П. Скоропадського, радника Міністра іноземних справ Директорії УНР під час Української національно-демократичної революції засвідчувала його проукраїнську позицію і була спрямована на розбудову міцної економіки в країні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вергунов В. А. С. Л. Франкфурт та Україна (до 150-річчя від дня народження) / В. А. Вергунов; НААН ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки. – К., 2016. – 260с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії», кн. 95).
2. Вергунов В. А. Видатний учений і організатор сільськогосподарської дослідної справи в Україні / В. А. Вергунов // Вісник Національної академії наук України. – 2016. – № 9. – С. 72 -86.
3. Державний вісник. – 21 вересня 1918. – № 50. – С. 1.

4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 2196. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 1.
5. ЦДАВО України. – Ф. 9. – Оп. 2. – Спр. 187. – Арк. 2.
6. Там само. – Спр. 1. – Арк. 32.
7. Там само. – Спр. 1. – Арк. 27.
8. Там само. – Спр. 1. – Арк. 30.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). – Ф. 2486. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 27.
10. ЦДАВО України. – Ф. 2486. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 29.
11. Там само. – Спр. 1. – Арк. 26.
12. Фещенко-Чопівський І.А. Хроніка мого життя: Спогади міністра Центральної Ради та Директорії / Фещенко-Чопівський І.А. – Житомир: КВО «Газ. «Житомирський вісник». – 1992. – 124 с.
13. ЦДАВО України. – Ф. 9. – Оп. 1. – Спр. 168. – Арк. 9 зв.

T. Tarantsova

PROFESSOR S. L. FRANKFURT AND HIS WORK IN THE GOVERNMENTS OF THE UNR

The article investigates the activities of S. L. of Frankfurt in the state bodies of management of the Ukrainian People's Republic. It provides the information about the achievements of S. L. Frankfurt as a scientist of agrobiolgy. After the overthrow of the monarchy in Russia in 1917, the Professor was elected to the Council of United public organizations as a representative of the Jewish population. The political affiliation of S. L. Frankfurt to the party of national freedom (cadets) is listed.

On the basis of archival data that reveals the activities of the scientist in the governments of the UPR. The work of S. L. Frankfurt was outlined as a diplomatic representative from the government of the UNR at the time of signing economic and trade agreement with Austria-Hungary. There was also characterized the complexity of the implementation of the Ukrainian trade-economic mission to the Rich Pospolita and participation of scientist in it. During the conference the Baltic States held in Riga and was designed to resolve economic issues, S. L. in Frankfurt became part of the Economic Council as the representative of the Ukrainian People's Republic. There was pointed on the achievement of a scientist as head of the economic section of the Ukrainian state. He took part in the developing of the Political article of the Convention between the UPR and the Baltic States on the withdrawal of special duties on goods in commercial transactions. The nature of his activities as a politician-diplomat is shown here.

Key words: S. L. Frankfurt, scientist, national democratic revolution, a diplomatic mission, economic mission.

Рецензенти: *Котляр Ю. В.*, д.і.н., професор;
Сінкевич Є. Г., д.і.н., професор.

© Таранцова Т.О., 2017

Дата надходження статті до редколегії 03.01.2017